

ЗБОРНИК
XXXXX-X-XXXX

Мр Видоје Спасић

МОРАЛНА ПРАВА АУТОРА
И ИНТЕРНЕТ

14

ИНСТИТУТ
ЗА
ПРАВА АУТОРА

Апстракт

Субјективно ауторско право представља право признато интелектуалном ствараоцу књижевног, уметничког или научног дела, које му, у складу са објективним ауторским правом, припада по основу његове креације. Корпус овог права, које је јединствено, чине имовинскоправна и моралноправна компонента. Садржину моралноправне компоненте, чини више овлашћења која се могу сумирати на два основна: право на поштовање интегритета дела и личности аутора и право на признање својства аутора (право патернитета).

Интернет представља највећу, најзначајнију и најпознатију рачунарску мрежу данашњице. Правно-технички посматрано Интернет представља заједницу повезаних аутономних мрежа, које су физички повезане, способне за комуникацију, по унапред прописаним протоколима и међусобно дељење података - информација.

Морална права аутора и Интернет имају доста заједничких тачака. Како је ауторско

дело, по својој суштини информација, то ова два појма имају доста додирних тачака. Суштина њихових односа, може се, поједностављено приказати кроз, практично и теоријски, неограничене могућности искоришћавања ауторских дела презентованих на Интернету. Такво масовно искоришћавање ауторских дела, уз могућности масовног умножавања или даље модификације, пружа огромне могућности за повреде ауторских, како материјалних тако и моралних права. У том смислу, нарочито су на удару интегритет дела и право патернитета, али и могућност недостојног искоришћавања дела, што све може нанети штете ауторовој личности. Упркос недовољној правној регулисаниости предметне материје, ипак постоје извесни начини заштите моралних права аутора на Интернету. Колико ће они заиста бити ефикасни у пракси, време ће показати. У сваком случају, Интернет, као најшире поље слободне комуникације између људи, у будућности ће све више стављати морална права аутора пред велика искушења.

Кључне речи: морална права аутора, ауторско дело, Интернет.

Мр Видоје Спасић

МОРАЛНА ПРАВА АУТОРА И ИНТЕРНЕТ

1. МОРАЛНО ПРАВО АУТОРА КАO ИНТЕГРАЛНИ ДЕО СУБЈЕКТИВНОГ АУТОРСКОГ ПРАВА

Под субјективним ауторским правом подразумевамо право признато творцу - аутору књижевног, уметничког или научног дела на његовој духовној креацији. У складу са владајућом монистичком концепцијом о правној природи субјективног ауторског права, оно је јединствено, апсолутно, *sui generis* право у коме су сједињене моралноправне (личноправне) и материјалноправне (имовинскоправне) компоненте-овлашћења.¹

Садржај (корпус) ауторског права, као типичног субјективног права у грађанској правном смислу, са свим својим атрибутима, испуњен је одређеним правним овлашћењима која обезбеђују правну заштиту аутору и његовом делу. Имовинскоправна компонента субјективног ауторског права, првенствено, је у функцији заштите ауторских материјалноправних интереса. Истина, овим овлашћењима штите се, у извесној мери и ауторски морално-идеални интереси, што се најбоље види на примеру овлашћења на објављивање дела.

Другу компоненту јединственог субјективног ауторског права представљају моралноправна овлашћења, која имају за циљ да, превасходно, заштите ауторове нематеријалне-идеалне интересе. По својим карактеристикама моралноправна овлашћења су искључива, апсолутна, неотуђива, неограниченог трајања, релативно ненаследива и незапленива овлашћења.

С обзиром на савремена поимања природе, значаја и улоге моралноправних овлашћења и њиховог односа са имовинскоправним овлашћењима, као и на начин реглементирања предметне материје, данас у свету постоје европска (континентална) и англосаксонска концепција. Према европском-континенталном систему заштита моралноправних овлашћења стављена је у први план, у односу на имовинскоправна овлашћења. Овај

* Асистент Правног Факултета у Нишу.

¹ Спанић В, *Теорија Ауторског права и Ауторско право у СФРЈ*, Загреб, 1983, с. 17 и 41, а, на истом становишту су и Марковић С., Бесаровић В. и др.

систем полази од премисе да је примарно пружање правне заштите аутору, а тек посредно и ауторском делу.

Англосаксонски систем третира субјективно ауторско право као право својине, па сагласно томе аутор може да ужива правну заштиту само ако је власник ауторског права (Owner of Copyright). Овај систем, дакле, пружа правну заштиту првенствено делу, па тек онда његовом ствараоцу. Правни основ пружања правне заштите моралноправној компоненти субјективног ауторског права не налази се у писаним прописима (Statutory Law), већ у обичајном праву (Common Law). У овом систему ниво заштите моралноправних овлашћења је нижи него у земљама континенталног подручја, а трајање моралноправних овлашћења лимитирано је трајањем имовинскоправних овлашћења.

Међутим, упркос изнетим квалитативним особеностима, у последње време је све израженија тенденција приближавања ова два система, која се очituје у многим елементима.

Садржина моралноправних овлашћења условљена је његовом комплексном и специфичном природом. С обзиром на врсте моралних атрибуција духовног ствараоца, савремена правна техника издвојила је различите конститутивне елементе-овлашћења, у склопу моралноправне компоненте. Не улазећи у детаљнију анализу, глобално посматрано, можемо рећи да су се у већини националних законодавстава о ауторском праву, као и у међународним конвенцијама, углавном издиференцирала два основна моралноправна овлашћења: право-овлашћење на поштовање интегритета дела и личности аутора (*droit au respect*), и право на признавање његовог имена или ауторства (*droit à la paternité*).

Југословенски Закон о ауторском и сродним правима од 1998. г.², прописује да корпус моралног права аутора чине: право патернитета; право на назначавање имена; право објављивања; право на заштиту интегритета дела и право на супротстављање недостојном искоришћавању дела (чл.14-18).

Француски Закон о кодификацији интелектуалне својине од 1995. године истиче да аутор ужива морално право по основу свог стваралаштва, које се састоји из права на поштовање његовог имена, његовог својства (квалитета-угледа) и његовог дела (чл. 6 пар. 1), права на објављивање дела (чл.19 пар.1) и из права на покажање или повлачења дела из промета (чл.32 пар.1).

Немачки Закон врши класификацију моралног права аутора на следеће компоненте: право на објављивање дела, право на признање ауторства и забрана сакаћења-повреде дела - поштовање интегритета и неповредивости дела (чл.12-14).

Објављивање дела у ауторскоправном смислу је прво чињење приступачним јавности ауторског дела, реализовано од стране аутора или његовог правног следбеника.³

Право на признање ауторства (право патернитета) састоји се из овлашћења аутора да пред јавношћу буде означен за творца дела, односно да му се призна својство интелектуалног ствараоца и да се у исто време онемогући да други приграбе част која припада аутору.⁴

² Закон је објављен у "СЛ. Л. СРЈ" бр. 24, од 15. маја 1988. г.

³ Марковић С.: Основи ауторског права и суседних права, Београд, 1992, с. 31.

⁴ Plaisant R.: *Propriété littéraire et artistique*, Pariz, 1954, fasc. 8, п. 40.

Право на поштовање интегритета дела и личности аутора састоји се у поштовању ауторове личности кроз његову интелектуалну креацију-праву аутора да заштити уметнички и естетски интегритет свог дела и своје ауторско право, односно стваралачки глед и кредитилитет.

Право покажања или повлачења дела из промета⁵ састоји се из овлашћења аутора да измени своје дело или га повуче из промета, односно престане са даљим искоришћавањем дела.

Право на супротстављање недостојном искоришћавању дела омогућава аутору да се упротиви свакој употреби дела, у непромењеном облику, која би вређала његову част или глед, као ствараоца или човека.

2. ОСНОВНИ ПОЈМОВИ О ИНТЕРНЕТУ

Глобална размена информација постала је један од најважнијих технолошких трендова савременог друштва. Перманентан и динамичан развој људског друштва створили су нарасле потребе људи да користе и контролишу информације на најширем географском подручју. Информација је данас постала највреднија "ствар", толико значајна да се дошло до постулата : онај ко има информацију има све. То је све довело до стварања глобалних информационих-рачунарских мрежа. Највећа, најзначајнија и најпознатија глобална рачунарска мрежа данашњице је Интернет. То је "мрежа свих мрежа", која повезује милионе рачунара широм света. Интернет није јединствена мрежа са строго централизованом административном контролом. Под Интернетом подразумевамо заједницу повезаних аутономних мрежа које су физички повезане-способне за комуникацију и међусобно дељење података, које функционишу на истим принципима и које комуницирају заједничким протоколима. Интернет сада функционише на новој технологији тзв. пребацивања или комутације пакета (packet switching), која омогућава да више корисника истовремено дели и користи једну заједничку комуникациону линију. Интернет је колекција мрежа за пренос података. Комутација пакета омогућава комуникацију између рачунара (хостова) и без унапред успостављене физичке везе између пошиљаоца и примаоца.

Интернет комуникациони систем се састоји од повезаних пакетних мрежа чији хостови комуницирају коришћењем интернет протокола.⁶ Мреже су међусобно повезане помоћу рачунара за пребацивање пакета, који се зову мрежни пролази, односно уређаји који врше превођење између некомпабилних протокола, без обзира на ком се нивоу налазе.

2. 1. УСЛУГЕ И СЕРВИСИ ИНТЕРНЕТА

Са аспекта корисника услуга-клијента Интернет представља скуп мрежних услуга и сервиса. Најшире коришћене услуге Интернета су: електронска пошта (e-mail), интерактивни рад на удаљеном рачунару, интерактивне поруке, информације о корисницима на удаљеном рачунару. Најважнији и најпопуларнији сервиси Интернета су: електронске конференције, интерактивни разговори више корисника, Gopher и WWW.

14

⁵ У теорији је спорно да ли је ово овлашћење моралноправно или имовинскоправно, чак има више заговорника мишљења да се ради о имовинскоправном овлашћењу, али се овом приликом нећемо детаљније бавити овим питањем.

⁶ Протокол је договорени начин комуникације између ентитета различитих система. Група протокола која се користи на Интернету позната је под називом TCP/IP.

Услуге и сервиси Интернета су увек организовани и функционишу по клијент/сервер принципу. Клијент је рачунар који упућује одређени захтев мрежи, стартујући одговарајући захтев са свог рачунара, слањем поруке серверу. Сервер је специјални рачунар на мрежи који опслужује захтеве корисника, одговарајући на његове поруке слањем тражених података или услуга. Треба напоменути да између клијента и сервера не постоји стална веза што представља огроман допринос ефикаснијем раду мреже. Веза се успоставља низом захтева-команди и одговора на њих. Да би могли међусобно да комуницирају и разменjuју поруке сви рачунари морају следити и поштовати протоколе или скупове претходно прописаних правила,⁷ ослањајући се на TCP/IP.

Већ је истакнуто да се услуге вишег нивоа Интернета називају мрежни сервиси. Они најчешће настају тако што се основне мрежне услуге обогаћују додатним садржајима. Постоји много сервиса и њихов број се стално увећава. Ипак, најзначајнији, најчешће примењивани и најпопуларнији сервис Интернета је WWW (World Wide Web или краће и уобичајено Web). Web је сервис који корисницима пружа информације у хипертексту преко HTTP⁸ и служи за међусобно споразумевање и пренос информација између рачунара. Web подржава и нови формат за опис документа - HTML.⁹ Web омогућује и организује приступ великом броју ресурса на Интернету (текст, слика, звук, видео). Web је имплементација клијент/сервер технологије на Интернет коришћењем HTTP протокола. Ради се о хипертекстуалном систему у коме се из једног документа могу референцирати други документи, при чему документи не садрже само текстуалне информације, већ то могу бити и звучни, визуелни записи, анимације и друге информације, за које постоји програм за приказивање на корисниковом рачунару, тако да Web има елементе мултимедије. Web је дистрибуирани хипермедијски систем, зато што се хипермедијски документи могу налазити на било ком Web серверу на мрежи, а он треба да обезбеди униформни приступ широком спектру докумената и сервиса Програми који нам омогућавају и олакшавају навигацију зову се Web читачи (browser). Читачи могу бити текстуални или графички.¹⁰

На захтев клијентовог програма са његовог рачунара сервер шаље тражене документе преко мреже. Добра особина Web-а је што може приступити и другим Интернет сервисима. Данас је Web све популарнији и интересантнији, јер се користи и у комерцијалне сврхе типа купопродаје, промоције производа, реклама и слично.

3. ОДНОС МОРАЛНИХ ПРАВА АУТОРА И ИНТЕРНЕТА

Везивна тачка између моралних права аутора и Интернета, као савремене и најзначајније информационе технологије налази се у чињеници да је ауторско дело по својој суштини информација, која је по свом садржају емоционалне или рационалне природе.¹¹ Другим речима, ауторско дело је "квалификовани облик људске комуникације."¹² Пошто је веза између ауторског дела и Интернета несумњива, изнети поступат важи и

⁷ Најчешће коришћени протоколи на Интернету су : HTTP; FTP; SMTP; NNTP.

⁸ HTTP (Hyper Text Transfer Protocol) је језик који Web клијенти и сервери користе за међусобну комуникацију.

⁹ HTML (Hyper Text MarkupLanguage).

¹⁰ Најпознатији су Netscape, Mosaic, Arena, Lynx, Cello и др.

¹¹ Марковић С.: op. cit., с. 11.

¹² Schriker.: *Urheberrecht-Kommentar*, München, 1987, с. 54 (Наведено по Марковић С.: op. cit., с. 11.

за аутора, као интелектуалног ствараоца дела, па тиме и на његово субјективно ауторско право, које му поводом стваралаштва припада.

Ако смо недвосмислено утврдили везу-конекситет између субјективног ауторског права и Интернета, да сада размотримо могуће аспекте, кроз које се тај конекситет може рефлектовати и какве се правне реперкусије може све изазвати интерактивитет између ова два појма.

Генерално узев, однос између субјективног ауторског права, а тиме и моралног права аутора, као његове компоненте, може се посматрати у узајамној повезаности и међу зависности. Интернет, као глобални информациони систем, најпре, доприноси афирмацији принципа да свако ауторско дело има наднационални и светски карактер, тако што, практично, омогућава да једно ауторско дело, које је презентовано на неком серверу, који је на мрежи, може за тили час да допре и до најудаљенијих места на земљиној кугли. Интернет је најсавршенији начин за виртуелни прелаз свих граница и за неограничено кретање по сајберспејсу (Cyberspace).¹³ Да нема Интернета, комуникација између људи, а тиме и размена информација и ауторских дела, били би знатно отежани, а у извесним случајевима, практично и немогући. Утицај Интернета на морална права аутора нарочито се манифестије у реализацији овлашћења на објављивање дела и промовисању и афирмирању овлашћења на признање ауторства на дelu-права патернитета. Интернет је веома популаран, врло једноставан и сигурно најефтинији начин за објављивање већине врста ауторских дела.¹⁴ Исто тако, путем Интернета, врло је лако упознати интелектуалне творце-ауторе дела или, другим речима, реализовати овлашћење на признавање својства аутора-права патернитета.

Међутим, осим изнетих позитивних ефеката и утицаја Интернета на морална права аутора, која су, свакако, пожељна са аспекта аутора, али и најшире читалачке-гледачке публике, односно конзумената-уживалаца ауторских дела, аутор мора рачунати и са могућим ризицима и евентуалним штетним ефектима, којима се излаже стављајући своје дело на Интернет. У том смислу, нарочито ће се на удару наћи право патернитета и овлашћење на поштовање интегритета дела и личности аутора, а могуће је, свакако, и недостојно коришћење ауторског дела, при чему аутор, у многим случајевима, неће ни сазнати да му је повређено неко морално право, или, ако и сазна, биће немоћан да било шта учини, не би ли га, некако, заштитио.

Видели смо, начелно, како Интернет утиче на морална права аутора. С друге стране, ауторско право, и морална права у склопу њега, утиче на Интернет, макар и на тај начин што уводи одређени ред на Интернет, односно доноси одређена правила понашања, по којима су сви корисници интернет услуга дужни да се владају приликом коришћења и размене информација на мрежи. Можемо само претпоставити какав би хаос владао на Интернету када се не би поштовали основни поступати ауторског права, а такође и моралних права аутора, чији би опстанак био потпуно угрожен.

Проучавање односа моралних права аутора и Интернета представља изузетан изазов из више разлога. Садржај ових односа има не само доктринарни, већ, надасве, и велики практични значај и то не само на ауторскоправне односе, већ има и значајне импликације и по друге сфере друштвеног живота. Комплексност, специфичност и осетљивост односа између моралних права аутора и Интернета, детерминисани су, понајвише, двема групама околности: техничким и правним. Техничке околности осло-

¹³ Cyberspace представља свеукупну комуникацију између људи без физичког контакта.

¹⁴ Тако, нпр, много је лакше и јефтиније објавити једно књижевно, музичко или уметничко дело, стављањем на Интернет, него издати књигу, снимити CD и сл.

жавају проблем односа између ових појмова, нарочито новим могућностима и начинима за дигитализацију информација, светску дифузију дела и немогућношћу фактичке контроле коришћења њиховог садржаја. С друге стране, треба имати у виду, скоро потпуну дерегулисаност ових односа, како на националним плановима, тако и у међународним оквирима. Постојање правне празнице у овој материји уноси додатне нејасноће и контроверзе. Стога, многи се, с разлогом и забринутостом запитају о будућности моралних права, не само у разматраном домену, већ и уопште: на првом месту аутори, који желе поштовање својих стваралачких активности, али такође и произвођачи-производи, издавачи и други носиоци права, насупрот ауторима, посматрају морална права аутора као један фактор правне несигурности и препреку у оптималном искршћавању дела која су они финансирали.

Није спорно да морално право аутора није једно економско-привредно право, тако да се коришћење ауторских дела на Интернету поставља у контексту слободнє комуникације и, према томе, слободнє личне комерцијализације на свим конкурентским тржиштима.

Морално право има, пре свега, за предмет да гарантује сваком аутору да његово дело неће бити деформисано, као и да ће његов патернитет на делу бити стално познат, или бар препознатљив. Осим навођења-цитирања имена аутора за свако искоришћавање његовог дела, морално право налаже, дакле, да оно не буде модификовано, изопачавано или сакаћено без сагласности аутора. Као најтипичније случајеве судска пракса, обично, наводи да нарочито следеће радње чине повреду интегритета ауторског дела:

- Премештање извесних пасуса књиге да би се то открило на крају дела¹⁵;
- Уметање извода из једног религиозног дела у један приказани филм¹⁶;
- Преклапање говора приликом телевизије једног филма¹⁷ и
- Колорисање, без икаквог одобрења, једног филма, познатог као црно-бели.¹⁸

Дакле, дифузија (растурање) ауторских дела преко Интернета и њихова рецепција-преузимање на било ком компјутеру на мрежи, нуде све могућности за модификацију или адаптацију и, на крају, за редифузију дела после његове трансформације. Свако ауторско дело, које је стављено на Интернет, могуће је скенирати¹⁹ и раширити га, потпуно несанкционисано, преко Интернета, под било каквом формом, што доводи до реалне опасности да дође до повреде моралног права аутора, као и када се ради о једној адаптацији, о једном изводу из дела или једноставно о једном хипертекстуалном линку, лоше применењеном. Интегритет сваког дела тако раширеног-растуреног и патернитет његовог аутора су оваквим радњама, нема сумње, озбиљно повређени.

¹⁵ CA Paris, 07.06.82-RIDA, oct. 82 , ne 114, p. 177.

¹⁶ TGI PARIS, 15.05.91-JCP 92 II, ne 21919.

¹⁷ CA Paris, 25.10.89-D 90 Somm 54.

¹⁸ Civ 1° 28.05.91, II n° 21732, aff. < Asphalt Jungle-Hjuston >.

¹⁹ Скенер је уређај који омогућава да одређени текст, цртеж или слику унесемо у рачунар ради даље обраде. Скенирани текст или слика истоветна оном на папиру, пребацује се као низ информација на рачунар, тако да се може видети на екрану и по потреби, мењати допуњавати и сл.

3. 1. ДЕЛА КОЈА МОГУ ЧИНТИ ПРЕДМЕТ ПОВРЕДЕ МОРАЛНОГ ПРАВА АУТОРА

Apriori, свако ауторско дело је подобно да буде адаптирано, модификовано, деформисано или изопачено, о каквој год врсти дела се радило: књижевно-литерарно, звучно, графичко, аудиовизујељно, фотографско или дело у коме је сједињено више жанрова истовремено (као, нпр. CD-ROM)²⁰, или једно заједничко дело, свеједно.

3. 1. 1. Дела која могу чинити предмет дигитализације (нумеризације)

Да би могло бити раширење на Интернету, свако ауторско дело нужно мора бити меморисано у базу података и то путем дигитализације (нумеризације). Дакле, дигитализација једног дела се састоји од кодификације, што ће рећи од његове трансформације у низ од 0 до 1. То је већ прва повреда интегритета једног дела, под условом да није, у старту, креирано дигитално, која може да повлачи модификацију његове супстанце, с обзиром на квалитет дигитализације, нарочито ако се односи на уметничка дела. Шта више, можемо слободно рећи, да дигитализација, по својој природи, подразумева чињење различитих аранжмана, премештања па и деформације дела.

3. 1. 2. Дела створена с обзиром на Интернет и дела која су претходно постојала

С једне стране, постоје ауторска дела, која су створена с намером да буду растурана на Интернету и, с друге стране она која су по природи створена за друге типове начине искоришћавања, више класичне, па да се касније јави потреба за њиховом дигитализацијом и растурањем преко Интернета. За прве, разумљиво је мишљење да аутори, односно носиоци ауторског права имају у виду ту околност и да испоље одређену дозу опреза приликом закључивања уговора о искоришћавању дела, тако што ће у њима прецизирати да одобравају дигитализацију наведених дела и њихово искоришћавање на Интернету. Наравно, у том случају, аутори се свесно одричу вршења поједињих моралноправних прерогатива, с обзиром на тип експлоатације, а од обе уговорне стране се очекује да ће се свесно понашати у извршавању уговорних обавеза.

За другу врсту ауторских дела, у одсуству прецизних уговорних одредаба, а имајући у виду околност, да су ова дела створена изван сваке перспективе Интернета, и чије коришћење (а ни дигитализација) преко овог начина дифузије није било одобрено од стране њихових аутора ни разматрано од стране носиоца права, проблем је у оваквим случајевима сложенији. Стога, претпоставке о могућности мултипликовања броја повреда моралних права аутора, с обзиром на специфичности дифузије ауторских дела преко Интернета, свакако, нису без основа.

С друге стране, постоје извесна ауторска дела, из ове друге групе, која имају, бар на тренутак, више склоности од других да буду раширења преко Интернета: таква као фотографије, уметничке слике, дела архитектуре (или бар њихове фотографске или графичке репродукције), планови, говори, филмови, музичка дела, али и кратке целине (секвенце) слика и сви звукови који иду на Web. Тако, извесно је да један филм или

²⁰ CD-ROM је медијум за записивање дигиталних података који се могу очитавати. Код компјутера, CD-ROM технологија је начин (облик) и систем за бележење, смештај и поновно очитавање информација са компакт диска, као и читање са оптичког драјва.

једна снимљена касета, добија потпуно другачију димензију на Интернету, кроз могућност интерактивитета и модификација које су понуђене: дело више није линијско.

Дакле, врло је вероватно да ће Интернет све више бити терен новог искоришћавања ауторских дела и терен настања једног новог жанра дела, тзв.интернет дела, што ће имати веома значајне консеквенце по морална права аутора.

3. 2. ПОВРЕДЕ МОРАЛНИХ ПРАВА КОЈЕ МОГУ БИТИ УЧИЊЕНЕ НА ИНТЕРНЕТУ

Покушајмо да, најпре, прецизирајмо, које све повреде моралних права аутора, могу бити реализоване на Интернету, почев од Web-а, од групе за дискусију, или на једном e-mail-у, што ће рећи свуда где једно дело може бити дифузовано или примљено и почев од момента када учинилац повреде моралног права има могућности да упозна то дело.

Сама дифузија на Интернет, од стране лица које није аутор, једног дела које још није објављено од стране свог аутора ствара елементарну повреду моралноправног овлашћења аутора. У свим националним законима о Ауторском праву стоји одредба да само аутор или лице које он овласти, може објавити једно ауторско дело. При том аутор сам одређује начин-поступак и услове за објављивање дела. То значи, да се необјављено дело никада и ни под каквим условима, не може неовлашћено ставити на Интернет од стране лица које није аутор.

Један од могућих начина повреде моралних права аутора на Интернету је модификовање дела кроз мењање његовог поимања. Повреду овлашћења на поштовање интегритета дела и личности аутора конституише свака неауторизована модификација дела, а нарочито:

- замена оригиналних боја;
- модификације звукова или (пре)распоред дела;
- преклапање говора или уметање слика.

Ово последње представља само један могући пример манипулатије делом, што је нарочито лако учинити путем дигитализације, која је способна да поремети упознавање дела, онаквог какво је извorno створено, мењајући поимање његове првобитне форме и његовог иницијалног концепта. То је флагрантан пример изопачавања дела, чиме се повређује морално право његовог аутора.

Једна врста изопачавања дела преко Интернета може се реализовати преко извесних злоупотреба права цитата. Употреба овог права, од стране несавесних лица, може, каткада, проузроковати погрешно поимање цитираног дела или погрешну представу о његовом аутору, изазивајући не само једно изопачавање дела већ чак и одвраћање од самог дела. Тако, рецимо, цитирање једне књиге о сексуалности на једном порнографском Web-у или укращавање, без одобрења, једног политичког Web-а, изводом једне фотографије који никада није виђен са садржајем на који се односи. Ово последње из два разлога: фотографија је наведена изван замишљеног концепта њеног аутора, и радња саме дифузије ствара њено сакаћење, пошто је, између остalog, по мишљењу француске доктрине фотографија једно недељиво ауторско дело.

Једнако се јавља и проблем цитата уметничких дела (скулптуре, сликарска и друга уметничка дела), приликом илustrације, нпр. једног Web-а о историји уметности или о музејима. Будући да је дело цитирано у потпуности, у одсуству ауторизације, постоји

повреда права на репродукцију, али и моралног права (услед дигитализације која подразумева неопходност другачијег формата). Ако је дело цитирано само и као један извод и то "кварење" носи призвук повреде моралног права, пошто не допушта повраћај дела у смислу његове почетне глобалне визуелности и, према томе, изопачава га.

Хипертекстуални линкови (везе) - Повреда моралног права преко цитата, може се, такође, манифестовати кроз извесне хипертекстуалне везе: кад се са тих веза упућивање односи на прву страницу Web-а, које успоставља директан конекситет са ма којом страницом тог Web-а, корисник Интернета неће упознати, бар не директно, општи садржај поменутог Web-а и страна у питању ризикује да изађе из свог реалног контекста. У покушају да то ублаже, неки показују на свом Web-у обавештење о одобравању веза са прве стране, али забрањујући њихово директно упућивање на друге стране.

Осим поменутог, напад на морална права аутора, конкретно овлашћења на патернитет дела, употребом цитата, може се извршити ненавођењем имена аутора цитираног или поново приказаног (репризираног) дела.

3. 2. 1. Меродавно право у случају повреде моралног права аутора на Интернету

Специфичност повреда моралних права аутора огледа се у чињеници да ове повреде имају, не само национални карактер, али све више добијају и међународни карактер. У првом случају проблем је релативно лак и примениће се национални закон о ауторском праву земље где је повреда учињена. Међутим, ситуација је сасвим другачија, када повреда има елементе иностраности, што ће се веома често догађати, имајући у виду Интернет, као комуникацију која не познаје никакве физичке границе. Шта ће бити, ако, рецимо, сервер, који пружа услуге напада рачунар, који се налази у Француској. У том случају, по начелу *Ilex loci delicti* примениће се француско законодавство. Слично питање се може поставити и ако је провајдер²¹ лоциран у Француској. И тада ће се поступити у складу са општим принципима Међународног приватног права, само што је њихова примена у овој материји врло сложена и осетљива, због саме природе односа, који су нови и још увек недовољно истражени и нedefinисани. С друге стране, садржај појединих националних законодавстава варира од земље до земље. Тако, нпр. амерички закон скоро потпуно игнорише морална права аутора, осим оних када се ради о аудиовизуелним делима (чл. 106 A US Code) или делима уметности. Смисао је тај да амерички правни систем суштински држи до економске вредности дела, док наспрот њему, француско право се нарочито везује за поштовање права аутора. Амерички Copyright је, dakле, једно право комерцијалне својине, пре свега.

Када говоримо о одговорности за повреде моралних права аутора на Интернету, треба рећи и ко су одговорна лица. Ако се ради о презентовању промењеног садржаја дела представљеног на Интернету; примарна је одговорност сервера, односно лица овлашћеног да опслужује сервер, док супсидијарно одговара провајдер, односно посредник, у случају да он не може открити стварног учиниоца. У овом другом случају ради се о тзв. посредничкој одговорности провајдера за своје клијенте, односно кориснике Интернет услуга. Иначе, за обичну повреду моралног права аутора, без презентовања на мрежи, одговоран је сам корисник Интернет услуга (овлашћени или не свеједно), што може бити свако лице. Што се тиче врсте одговорности, долазе у обзир грађанско-правна и кривичноправна одговорност.

²¹ Провајдер је посредник у пружању интернет услуга.

3. 2. 2. Начини за поштовање моралних права аутора на Интернету

Примарни начин, од кога се поплази у свакој области и од кога се очекују одређени резултати је превентивни начин деловања, односно заштите моралних права. Под овим начином деловања подразумевају се две ствари. Пре свега, мисли се на техничке начине заштите одређених ауторских дела, за која се може претпоставити да могу чинити предмет повреде на Интернету, тако што се корисници онемогућавају или им се отежавају одређени видови искоришћавања ауторских дела (нпр. његово умножавање и сл.), и то путем пасворда-позинки за приступање одређеним сајтовима и сл. С друге стране, под превентивним начином деловања подразумева се и очекивање, од одређеног броја корисника, савесног коришћења Интернет дела, уз поштовање општих правила и узуса из области Ауторског права. Веома је корисно у уговорима о искоришћавању дела путем Интернета, што прецизније дефинисати начине и видове искоришћавања дела, да би се оставило што мање отворених питања и избегле евентуалне несугласице и спорови. Треба, такође истаћи да и сами аутори морају бити свесни ризика који преузимају стављајући своје дело на Интернет и да, у складу с тим, буду спремни да прихвате извесне манипулатације свог дела и да, према томе, одустају од вршења појединих прерогатива. Међутим, то не значи да корисник може да ради шта хоће, јер уступање вршења одређеног овлашћења, не имплицира пренос тог овлашћења на корисника.

У случају да превентива не да жељене резултате, у дејство ступају тзв. репресивни начини заштите моралних права аутора. Већина националних законодавстава пружа правну заштиту моралним правима аутора, предвиђајући грађанскоправну и казнено-правну заштиту, тако да аутору стоји на располагању читав низ инструмената којима може тражити заштиту свог моралног права. Истина, у легислативи је предвиђена заштита моралних права уопште имајући у виду класичне начине коришћења ауторских дела. Сматрамо да се, екстензивним тумачењем, та заштита може проширити и на Интернет. Осим класичних грађанскоправних тужбених захтева, овлашћеном лицу, коме је повређено неко право, може изнети и неке специфичне захтеве. Тако, нпр. може се тражити забрана приступа одређеном Web-у, ограничавање круга корисника који могу имати приступ одређеним ресурсима, па све до затварања сервера или забране рада провајдеру.

На самом крају, може се с правом поставити питање каква је будућност моралних права и ауторског права, уопште, у контексту искоришћавања ауторских дела путем Интернета. У одговору на ово питање има чак пессимистичких размишљања да ће ауторско право нестати са појавом Интернета, односно да ће се једноставно утопити у мору савремених информационих технологија. Мишљења смо да ће ауторско право надживети и Интернет и остале савремене технологије. Ово стога, јер је ауторско право настало пре Интернета и трајаће и после њега. С друге стране, што је још значајније, упркос чињеници да Интернет и морална права аутора, у извесним сегментима, можда угрожавају једно друго, ипак нам се чини да они не могу егзистирати једно без другог и да су упућени једно на друго. Другим речима, област повезаности, међузависности и коегзистенције ових двају појмова много су већи од разлика и потенцијалних колизионих интереса. У крајњој инстанци, на питање о будућности ауторског права под окриљем Интернета и као контрааргумент скептицима, можемо одговорити једним реалним и логичним контрапитањем: Ко ће штити Интернет ако ауторско право изумре?

Најзад чињеница да постоје бројни акти злоупотребе или фалсификата учињени на Интернету, који никада неће бити ни откривени, а камоли гоњени, не сме никако да послужи као закључак корисницима интернет услуга, па и ауторских дела, да је некакњивост обезбеђена. У том смислу, боље је бити мудар и опрезан, него послужити као супротан пример једног дана.²²

²² Séddallian V. et Langlois P. ; Web et droit d'auteur,
<http://www.argia.fr/lij/ArticleMai96-1.html>, 14. 09/98.

Mr VIDOJE SPASIĆ

DROIT MORAL D'AUTEUR ET INTERNET

Résumé

Le droit subjectif d'auteur présente le droit reconnu au créateur intellectuel littéraire, artistique ou scientifique qui, en accord avec le droit objectif d'auteur, lui appartient à la base de sa création. Le corps de ce droit, qui est unique, est composé de la composante du droit de propriété et du droit moral. Le contenu de la composante du droit moral font plusieurs autorisations qui peuvent être additionnées sur deux bases: le droit au respect de l'intégrité de l'œuvre et de la personnalité de l'auteur et le droit à la reconnaissance de la qualité d'auteur (le droit de la paternité).

L'Internet présente le plus grand, le plus important et le plus connu réseau d'ordinateurs de nos jours. Vue du point de vue juridique et technique, l'Internet présente l'unité des réseaux autonomes entrelacés, physiquement liés, capables de communiquer selon les protocoles d'avance prescrits et la distribution mutuelle des données-informations.

Les droits moraux des auteurs et l'Internet ont assez de points de touches. Vue qu'une œuvre d'auteur présente par son essence l'information, cela veut dire que ces deux notions ont assez de points de tension. L'essence de leurs rapports peut être démontrée, pratiquement et théoriquement, par la possibilité illimitée de l'exploitation des œuvres d'auteurs présentées à l'Internet. Une telle exploitation illimitée des œuvres d'auteurs, avec en plus la possibilité d'en faire des photocopies ou de modifications, offre des possibilités immenses pour la violation des droits moraux et matériels d'auteurs. Dans ce sens, surtout sont exposés aux chocs l'intégrité de l'œuvre et le droit de paternité, mais aussi, il existe la possibilité de l'exploitation indigne de l'œuvre, ce qui peut entamer la réputation et la personnalité de l'auteur. En dépit de l'insuffisante réglementation juridique de cette matière, il existe tout de même certaines possibilités pour la protection des droits moraux d'auteur à l'Internet. Dans quelle mesure celles-ci peuvent être efficaces dans la pratique, le temps le montrera. En tout cas, l'Internet, comme champs le plus large de communication libre entre les gens, dans l'avenir, de plus en plus, mettra les droits d'auteur devant de grandes tentations.

* Assistant à la Faculté de Droit à Niš.